

VOJENSKÉ OSOBNOSTI SLOVENSKA – JOZEF MILOSLAV HURBAN

Mgr. Alica **KURHAJCOVÁ**, PhD.

ÚVOD

V čase písania tohto prehľadového článku o výraznej, čínorodej a všestranne zameranej osobnosti slovenských dejín 19. storočia, akou Jozef Miloslav Hurban nesporne bol, uplynulo dvestopäť rokov od jej narodenia, a v čase jeho uverejnenia si pripomenieme 135. výročie jej úmrtia. V oboch prípadoch sa otvára príležitosť na kultivovanie jej posmrtného (druhého) života. Ten na rozdiel od skutočného býva podaný útržkovito alebo pod istým uhlom, ktorý sa často odvíja od aktuálnych politických a spoločenských pomerov, inokedy profesijného či ideového zamerania spomínajúcej skupiny. Literátov by mohol J. M. Hurban zaujímať ako prozaik, esejista, literárny historik a kritik; žiakov na hodine dejepisu ako popredný predstaviteľ slovenského národného hnutia; politikov zas ako prvý predseda Slovenskej národnej rady; evanjelikov ako niekdajší farár ich cirkevného zboru. Keďže naším zámerom je predstaviť J. M. Hurbana ako vojenskú osobnosť – vodcu slovenských dobrovoľníkov, z jeho dynamického života vyberáme práve tie momenty, ktoré sa spájajú s jeho vojenskou minulosťou v rokoch 1848/49, no aj také, čo odrážajú jeho bojovnú náтуру. Pochopiť konanie a motívy, ktoré ho v revolučnom dvojročí spolu s ostatnými viedli k ozbrojenému vystúpeniu proti uhorskej štátnej moci, sa však nedá bez ozrejmenej jeho predrevolučných aktivít, postojov a ideálov, zárodokov ktorých musíme hľadať už v jeho študentských rokoch. Na záver nemožno prehliadnuť ani to, že „boje“ ho sprevádzali po celý jeho (aj) civilný život.

1 NÁRODNÉ UVEDOMENIE V ŠKOLSKÝCH LAVICIACH

Revolučné roky v Hurbanovom živote predstavujú krátku, no zato kľúčovú a dramatickú epizódu, o to viac, že povolaním nebol vojak, ale evanjelický kňaz. Ak sa ohliadneme do minulosti, Hurbanove korene siahajú k sobotištiským Hurbanovcom, ktorí sa po niekoľko generácií venovali mlynárstvu, potom krátko klobučníctvu, až kým sa jeho otec nevydal na kňazskú dráhu. Jozef (po krstnom otcovi Ľudovít) sa narodil 19. marca 1817 v Beckove do rodiny evanjelického farára Pavla a jeho manželky Anny, vdovy po Jurajovi Staufovi, ktorá pochádzala zo zemianskej rodiny Vöröšovcov. Otec mu bol prvým vychovávateľom i kazateľom, poskytol mu základné vzdelanie, neskôr ho poslal na latinskú školu do Trenčína. Približne v rovnakom čase, keď sa Pavol Hurban pre chorobu vzdal svojho povolania, mladý Jozef sa vybral v otcových šlapajach a odišiel na evanjelické lýceum do Bratislavy (Prešporka) študovať teológiu. Navštevoval tam aj prednášky z filozofie, učil sa maďarčinu, zaujímal sa o beletriu a časom sa zapájal do mimoškolských študentských aktivít.

O Jozefovi Hurbanovi je známe, že ešte dlho po nástupe na lýceum v roku 1830, kde študoval celých desať rokov, zostával národne vlažným. Spočiatku sa pohyboval v kruhu maďarských lyceistov a pomerne neskoro, až po piatich rokoch štúdia, v ňom dozrelo rozhodnutie vstúpiť do Spoločnosti česko-slovanskej, samovzdelávacieho krúžku slovenských študentov, ktorý pôsobil pri Katedre reči a literatúry československej. Ako sa ukázalo, štúdium na lýceu, konfrontácia so študentským (aj s inonárodným) prostredím a vyčnievajúce osobnosti z radov učiteľov či študentov mali na prebúdzanie Hurbanovho národného cítenia a formovanie jeho slovenskej i slovenskej identity zásadný vplyv. Prerod v Slováka sa uňho často dáva do súvisu s Ľudovítom

Štúrom, s ich prvým stretnutím pred budovou lýcea na konci školského roka 1834/35. Inokedy sa spomína aj Hurbanovo priateľstvo s členom Spoločnosti Jurajom Záborským, či jeho kontakt s maďarskou spoločnosťou, na ktorej mu neskôr prekážala pýcha, ale aj výsmech a potupovanie Slovákov. Hurbanovo rozhodnutie pridať sa k slovenskej mládeži predznamenal v latinčine vedený denník, ktorý si počas letných prázdnin roku 1835 začal písať v slovenskom nárečí, a popritom sa cvičil v československej gramatike.

Od jeho zvolenia za člena Spoločnosti česko-slovanskej, začiatkom nového školského roka, sa pre osemnásťročného študenta teológie začala písať nová kapitola života: „*Ó, ja som šťastný, nachádzam sa na lodi, ktorú riadi muž múdry a duchom silný; a tá loď má mocný základ aj konštrukciu. Búrka ju len skôr doženie k cieľu ďalekému.*“ V duchu si pritom dal sľub, že „*otcom i matkou mojou večnou bude mi národ môj slovanský*“. Prilnutie k národu ako k rodine mohlo byť uňho o to intenzívnejšie, že v tom čase už bol Hurban sirotou. Otec i matka mu krátko po sebe, v rokoch 1833 a 1834, umreli na cholery. Členstvom v spolku sa tak otvorene prihlásil k podpore slovenských národných záujmov a pestovaniu slovanskej vzájomnosti; posilnil tým jeho rady vo chvíli, keď sa Spoločnosť na čele s novým podpredsedom Ľudovítom Štúrom menila na organizačné centrum mladoslovenského študentského hnutia.

V období, keď sa moderný nacionalizmus rozmáhal a národné hnutia habsburskej monarchie si rad-radom, niektoré dynamickejšie, iné z dôvodu obmedzení pomalšie, ujasňovali a presadzovali vlastné národnokultúrne a čoraz väčšie aj občiansko-politické ambície, nestačilo zotrvať len pri literárnej činnosti a vzdelávaní sa v materinskom jazyku (resp. slovakizovanej češtine). Spoločnosť česko-slovanská si preto zaumienila rozšíriť členskú základňu (aj o bývalých študentov, mimobratislavských členov, katolíckych študentov z vyšších škôl), prednáškami prehlbovať štúdium slovanskej histórie, etnológie, geografie, literatúry a gramatiky jazyka, organizovať výstupy do hôr a výlety na pamätné miesta dávnej histórie, podporovať vzájomné návštevy svojich členov a kontakty s predstaviteľmi iných slovanských národných hnutí, prekonávať tiež konfesiónálne rozdiely, rozvíjať naďalej literárnu činnosť a zamerať sa aj na osvetu medzi mládežou i ľudovými vrstvami (upozorňovaním aj na ich sociálne problémy) – a to všetko s cieľom prehlbiť poznanie o vlastnom národe a posilňovať tým národné povedomie a angažovanie.

Do týchto aktivít sa zapájal aj Hurban – disciplinovane, odhodlane a s nadšením pre národné ideály, čím svoju príslušnosť k národu utvrdzoval a spolu s ostatnými študentmi kolektívne a vedomie prežíval. „*Pravde a národu*“ znelo jeho životné krédo, ku ktorému sa 24. apríla 1836 na ruinách hradu Devín slávnostne prihlásil, a upomínať ho malo naň slovanské meno Miloslav, ktoré rituálne prijal a po zvyšok života používal. Na pôde Spoločnosti začal literárne tvoriť (hoci v začiatkoch menej úspešne), tu sa osobne alebo prostredníctvom diel zoznamoval s literárnymi velikánmi slovanského sveta (Kollár, Hollý, Mickiewicz, Puškin). Aktivizmus a bojovný náboj mohli v mladých mužoch roznečovať aj rozporuplné vzory, ako sám Hurban podotkol „*obdivovateľmi Napoleona I. boli sme všetci*“, no len kým nedošla reč na Slovanov; vtedy jedni volili náhľad poľský, iní zas ruský. Počas štúdia bol svedkom študentských nepokojov a všeobecného zákazu ich spolkov, čo síce znehybnilo fungovanie slovenskej Spoločnosti, no zároveň viedlo k založeniu tajného spolku Vzájomnosť. Jeho členovia, medzi nimi aj Hurban, presadzovali myšlienku občianskej rovnosti, národnej slobody a slovanskej vzájomnosti. V tomto duchu inicioval Hurban založenie študentského cestovateľského krúžku, ktorý ho začiatkom júla 1839 vyslal na cestu po Morave a do Čiech (pôvodne do Sliezska), aby nadviazal kontakty s českým vlasteneckým prostredím a rozvinul česko-slovenskú spoluprácu. Vďaka skúsenostiam z tejto cesty, ktorú zdokumentoval a po skončení

štúdia vydal v podobe obsiahleho cestopisu, pochopil, akým smerom by sa mala uberať činnosť slovenskej národne uvedomelej mládeže – neuzatvárať sa do seba, ale rozvíjať aktivity smerom k širšej verejnosti. Táto úloha čakala na Hurbana predovšetkým už ako na farára.

Roky strávené na evanjelickom lýceu však výrazne sformovali Hurbanovo národné cítenie i myslenie a pripravili ho na ďalšie národnobuditeľské aktivity v 40. rokoch. Na rozdiel od študentských čias si však, tak ako aj jeho rovesníci a blízki spolupracovníci z radov evanjelickej inteligencie, postupne uvedomoval slovenskú (už nie česko-slovenskú) národnú osobitosť v rámci slovanského celku. Skôr však než pristúpil k otvorenému politickému a ozbrojenému zápasu proti neprajníkom slovenskej národnej idey, v predrevolučných rokoch sa významne podieľal na konštituovaní atribútov moderného slovenského národa a jeho ideológie, či už v oblasti spisovného jazyka a literatúry, slovenského ochotníckeho divadelníctva, na poli cirkvi alebo ľudovej osvety. Po uvedení do kňazského úradu koncom školského roka 1839/40 sa Hurban natrvalo usadil v Nitrianskej stolici. Najskôr pôsobil ako kaplán v Brezovej pod Bradlom, odkiaľ ho po necelých troch rokoch povolali za dedinského kňaza do Hlbokého, kde s prestávkami zotrval až do smrti. Na oboch miestach popri cirkevno-kňazskej a pastoračnej práci pokračoval v literárnej a publicistickej činnosti; v Brezovej založil nedeľnú školu, knižnicu a protialkoholický spolok, v Hlbokom sa zas snažil materiálne pozdvihnúť spustnutý cirkevný zbor a zapájať sa do cirkevných záležitostí Nitrianskeho seniorátu.

Niektoré jeho kroky boli prijímané s dôverou, iné s podozrievaním a odporom – od okamihu ako si odel kňazské rúcho musel zvädzať zápas na viacerých frontoch: s úradmi, ktoré vyšetrovali jeho aktivity z lyceálnych čias v tajnom spolku; s nepoddajnými farníkmi, ktorých sa snažil odnaučiť od pitia alkoholu; s generálnym inšpektorom evanjelickej cirkvi v Uhorsku, ktorý podporoval myšlienku protestantskej únie – spojenia prevažne slovenských luteránov s maďarskými kalvínmi, za čím Hurban videl (okrem iného) úmysel pomadařčiť Slovákov. Tento posledný prípad ho ako rázneho odporcu únie stál kňazský úrad. Od júla 1846 bol niekoľkonásobne obžalovaný a vyšetrovaný, až kým ho konvent 19. júna 1848 nezbavil úradu a pod vplyvom revolučnej situácie neobžaloval aj z vlastizrady.

2 Z KAZATEĽNICE NA BOJOVÉ POLE

Evanjelická fara v Hlbokom, ktorú bol Hurban nútený v revolučnom dvojročí opustiť, bola nielen jeho úradom, ale aj domovom rozrastajúcej sa mladej rodiny, miestom pamätných stretnutí, hostín, sídlom redakcie a vôbec národným pracoviskom. V júli 1843, ani nie mesiac po jeho príchode, sa tu uskutočnila kľúčová porada s Ľudovítom Štúrom a Michalom M. Hodžom o podobe nového spisovného jazyka Slovákov; jej základom sa stala kultúrna stredoslovenčina vzdelancov z Liptovského Svätého Mikuláša a okolia. Cestu štúrovskej slovenčine kliesnil Hurban od samého začiatku: vlastnou redaktorskou a vydavateľskou činnosťou, ostrým polemizovaním s kritikmi štúrovčiny, no aj zástojom pri zakladaní spolku Tatrín v Liptovskom Sv. Mikuláši (1844); cieľom spolku bolo vydávať a rozširovať knihy v spisovnej slovenčine, podporovať tým slovenský život a zjednocovať príslušníkov národa bez ohľadu na ich stavovské, náboženské či iné rozdiely. V tom istom roku, začiatkom októbra sa Hurban oženil, jeho celoživotnou láskou sa stala Anna Jurkovičová, dcéra učiteľa Samuela Jurkoviča zo Sobotišťa.

Prvú etapu Hurbanovho hlbockého pôsobenia symbolicky uzatvárala hostina v predvečer oslavy jeho narodenín i menín roku 1848, na ktorú sa do jeho príbytku zbehli „*nadženci a verní oddanci veci národnej*“. Farou a zabávajúcou sa spoločnosťou otriasali najnovšie chýry o revolúcii

v zahraničí, o domácich pohyboch a správy zo snemovania v Bratislave. Povstanie vo Viedni, ktoré zvrhlo nenávideného kancelára knieža Metternicha a ním stelesnený absolutistický a policajno-cenzorský režim v habsburskej monarchii, dalo o dva dni, 15. marca, do pohybu aj revolučne naladených radikálnych demokratov v Pešti a urýchlilo prijatie požiadaviek maďarskej liberálnej reformnej šľachty na bratislavskom sneme. Výsledkom počiatkovej fázy uhorsko-maďarskej revolúcie bolo schválenie ústavných (marcových) zákonov, ktoré síce rozkladali stavovský systém, položili základy občianskej spoločnosti, čiastočne aj demokratických princípov a rušili poddanstvo u časti roľníkov, no rozšírili tiež štátnu suverenitu Uhorska (s prvou nezávislou vládou a reformovaným parlamentom so sídlom v Pešti), vyhlásili maďarčinu za oficiálny štátny a verejný jazyk, a tým potvrdili supremáciu maďarského národa. Neriešenie otázky postavenia nemaďarských národov v Uhorsku (čiže ani slovenského) vyvolalo v rámci ich hnutí nespokojnosť a čulú aktivitu.

V tejto atmosfére aj J. M. Hurban pochopil, že *„už sme sa dost' napísali a nanarádzali všelijakých rád, teraz treba zmužilo pristúpiť k dielu, (...) vyzvať národ k hláseniu sa o právo svoje, aby sloboda nezostala pre nás na papieri a pre iných na tanieri“*, a po 19. marci pristúpil k činu. Najskôr odcestoval za Štúrom do Bratislavy, a potom do Viedne, aby nadviazal spoluprácu s reprezentantmi rakúskych Slovanov. Po návrate rozvinul v podbradliansko-podjavorinskej oblasti (v Brezovej pod Bradlom, na Myjave, vo Vrbovciach) agitačnú a petičnú akciu. Zaobstaral si jazdeckého koňa a v záujme bezpečnosti si ešte cestou z Viedne zakúpil šabľu, tri dvojhlavňové pušky (duplonky), pištole, pušný prach a gule. V medziach zákonov organizoval verejné ľudové zhromaždenia, so zápalom rečnil z koňa, prične i zo stola, poukazoval na medzery v marcových zákonoch, čím sa mu darilo osloviť najmä kopaničiarskych roľníkov, ktorých sa zrušenie poddanstva nedotklo, a zároveň upozorňovať na práva slovenského národa. Kde prítomný nebol, tam svoju výzvu k činu šíril letákom *Bratia Slováci: „A veru my nesmieme čušať, keď iní spievajú, a slúžiť, keď iní panujú, a plaziť sa, keď iní hlavy dvíhajú, a zúfať, keď iní triumfujú! Aj nám, aj nám, Slovákom statočným udrél zvon slobody.“*



Obrázok 1: Jozef Miloslav Hurban (litografia A. Jovanoviča, 1849)

(Zdroj: Wikipédia)

Petičné hnutie v „Hurbanovom“ kraji vyvrcholilo na verejnom zhromaždení v Brezovej dňa 28. apríla, kde ako rečník asi trojtisícovému zástupu čítal a vysvetľoval body petície – Žiadosti národa slovenského v Nitrianskej stolici; ich ďalší prednes stoličnému zhromaždeniu v Nitre bol však zmarený a vyslanci petície uväznení. Hurban si tak v prvých jarných mesiacoch získaval nielen sympatizantov – mnohých roľníkov, za práva ktorých sa prihovárал, no aj nepriateľov – na strane miestnej šľachty a stoličných úradníkov, ktorých verejne kritizoval. Situácia v regióne sa v atmosfére vyhrážok Hurbanových nepriateľov a kolujúcich chýrov o jeho lapaní či zabití radikalizovala. To ho však nezastrašilo; nepatril k opatrným, nerozhodným či bojzlivým, tieto charakterové vlastnosti mu boli cudzie. Aj fara mu už bola v tom čase, ako sám priznal, pritesná. Videl sa skôr na barikádach, bojiskách či poradách, všade tam, kde ho národ a ľud potreboval. Niečo z toho už zakúsil, ostatné na neho čakalo za dverami.

Začiatkom mája sa ešte zúčastnil na celonárodnej porade zvolanej do Liptovského Mikuláša, do sídla Tatrína, na Hodžovu faru, kde bol 10. mája spísaný a na druhý deň v Ondrašovej vyhlásený ucelený politický program, známe Žiadosti slovenského národa. Štrnásťbodový dokument zakotvil na tú dobu pokrokové politicko-národné, demokratické a sociálne požiadavky, vyhlásil Slovákov za samostatný národ, požadoval ich zrovnoprávnenie a zriadenie slovenskej autonómie v hraniciach Uhorska. Ovzdušie, v ktorom prichádzal Hurban na poradu – v sprievode dvoch spoločníkov, opásaný šablou a pištoľou, s bielym perom za klobúkom a so slovenskou kokardou – vonkoncom neprialo hlásateľom národných požiadaviek. V hornouhorských (slovenských) stoličiach platilo totiž od 5. mája stanné právo, ktoré miestnym úradom umožňovalo zakročiť nielen proti iniciátorom protizidovských pohybov, radikálnym hnutiam nespokojných poddaných či banských robotníkov, ale aj proti slovenskému národnému hnutiu. Vyvíjať ďalšie aktivity po vyhlásení Žiadostí nebolo preto bezpečné, zhromaždení obrátili na seba nielen pozornosť liptovského podžupana, ale prostredníctvom neho aj nevôľu uhorskej vlády. Hurban opustil Liptovský Mikuláš, no domov, k tehotnej manželke a synovi Svetozárovi, sa nemohol vrátiť – pred farou mu už protivníci stavali šibenicu. Aby si zachránil život, stiahol sa na Moravu a odtiaľ do Prahy, kde sa čoskoro zišiel so Štúrom a neskôr aj s Hodžom.

Predstava o slobode národa cestou ozbrojeného boja sa v tomto prostredí stávala čoraz reálnejšia, hoci ani dohoda s uhorskou vládou v Pešti nebola ešte celkom zavrhnutá. Ukázalo sa to aj v Hurbanovom postoji na Slovanskom zjazde v Prahe (2. – 12. jún), na ktorom delegácie slovenských národov monarchie predostierali riešenia budúceho postavenia Slovanov v ríši, ich vzťah k dynastii, ako aj spoločný postup a spoluprácu: pokiaľ Maďari dajú Slovákom (aj Srbom) to, čo žiadajú, mienil Hurban, nemožno proti nim tasiť meč, pokiaľ však odmietnu, „*potom ovšem boj*“. Možnosť vyjednávať s peštianskou vládou a vyvíjať na ňu diplomatický tlak zmarilo vypuknutie pražského povstania, ktoré náhle prerušilo rokovania zjazdu. Povstanie študentov a radikálnych demokratov, reagujúcich na rozmiestnené vojsko maršala Alfreda Windischgrätza v pražských uliciach, preverilo aj Hurbanovu bojaschopnosť. V predvečer jeho vypuknutia vystúpil na protestnom zhromaždení v univerzitnej aule, kde študentov povzbudzoval k boju za slobodu aj za cenu života, a na druhý deň sa aj sám zapojil do bojov na jednej z barikád. Postavil ju na Vodičkovej ulici, kde bol vtedy ubytovaný, a so spolubojovníkmi ju ubránil pred dvoma útokmi vojska. V tom istom čase uhorská vláda odobrila vojenské ťaženie proti vojvodinským Srbom a prehlboval sa aj jej konflikt s Chorvátmi.



Obrázok 2: Boje na pražských barikádach (1848)

(Zdroj: RUDL, J.: Die Barrikaden Prag's in der verhängnißvollen Pfingstwoche 1848.

Prag : M. J. Landau, 1848)

Potlačenie pražského povstania len utvrdilo jeho slovenských účastníkov v tom, že slovensko-maďarská dohoda bude po tomto výsledku nemysliteľná. Politické prostriedky sa rozhodli nahradiť vojenskými. Hurban (a spolu s ním aj Štúr a ďalší Slováci) pod hrozbou ďalšieho uväznenia opustil Prahu a vydal sa k južným Slovanom hľadať podporu a prirodzené spojenectvo proti spoločnému nepriateľovi – uhorskej štátnej moci. Hurban v tom čase nemal čo stratiť – bol vyhnancom svojej vlasti, pozbavili ho kňazského úradu a 22. júna na neho minister vnútra vydal zatykač (hoci ešte nie celoštátny, platil len v Nitrianskej stolici). Silu pokračovať mu okrem národných ideálov dodávala rodina, najmä milujúca a chápacá manželka, jeho celoživotná opora, ako aj vedomie, že je so synom v bezpečí v Rusave na Morave.

3 LISTY Z BOJOVÉHO POĽA

Listy z rokov 1848/49, ktoré „verný Miloslav“ písal manželke Anne, svojmu „anjelovi“ a „duši drahej“, dokresľujú Hurbanovo politické a vojenské angažovanie, zachytávajú správy a dojmy z ciest, výsledky z bojov, ako aj obrazy nepriateľa, spojencov či nasledovaniahodných vzorov. Takto si Hurban počas dvojmesačného pobytu na slovanskom juhu všimol národný cit a bojaschopnosť Chorvátov a Srbov: kým u prvých videl viac kriku, u druhých viac činu. Ako mužovi činu mu imponovala udatnosť a hrdinskosť srbských junákov v boji proti maďarským gardám, no pohľad na príslušníkov pohraničnej stráže (šerežanov) mu až naháňal strach: „to je najhroznejšie vojsko, bez zvláštnej regulácie – túla sa sem a tam, a každý jeden stojí za 1 kompániu. Majú pušky dlhé (...), za pásom pištole dve a jeden dlhoký nôž. (...) To sú junáci akých mimo Ruska svet nevidel.“ O srbských hraničiaroch písal aj neskôr, keď na prelome júla a augusta prechádzal mestami na území Vojenskej hranice: „On ako zo života matky vyjde, už je ›Junak na hranici, to jest vojak, hrdina, víťaz. Celá bytnosť hraničiara je vojenstvo, a takýto ľud obýva celú tú hranicu počnúc od Chorvátska až dolu k Sedmohradsku“. V tomto prostredí obdivoval zo srdca vyvierajúcu odvahu a úprimnosť srbské-

ho ľudu, jeho zapálenosť za svoju národnosť, no nezabúdaj podčiarknuť, že je to „ľud vojenský, ale pravda aj s celou hrôzou vojenskou!“

Hurbanova diplomatická cesta v lete 1848 bola síce náročná (podlomila mu zdravie), ale účel splnila. Vystúpením na chorvátskom sneme v Záhrebe a rokovaním s vrcholnými politickými a cirkevnými predstaviteľmi Chorvátov, uhorských Srbov a Srbského kniežatstva získal obhajcov slovenských záujmov, od Srbov prísľub finančnej pomoci a zbraní a spojencov pre spoločný boj proti uhorskej vláde.

3.1 Septembrová výprava hurbanistov

Keď koncom augusta 1848 pricestoval Hurban do Viedne, vrcholili vojenské prípravy na slovenské povstanie: prebiehal tajný nábor do slovenského dobrovoľníckeho zboru, rozširovali sa ohlasy na slovenskom území o cieľoch povstania (ako o boji za národnú a občiansku slobodu aj za kráľa), konali sa prieskumné cesty a agitácie medzi národne uvedomelými Slovákmi a dohodol sa vojenský plán. Prijal sa Hurbanov návrh, aby sa povstanie vyhlásilo v podbradliansko-podjavorinskom kraji, po tom ako chorvátska armáda bána Jelačića začne ťaženie proti Pešti; z neho sa potom malo rozšíriť na Považie a odtiaľ cez Turiec až do stredoslovenských banských miest. V predvečer začatia vojenskej výpravy, 16. septembra, sa v hlavnom meste habsburskej monarchie ustanovila Slovenská národná rada (ďalej len „SNR“), vrcholný (dočasný) politický a vojenský orgán povstania. Za jej prvého predsedu bol vymenovaný J. M. Hurban; ďalšími politickými predstaviteľmi boli Ľ. Štúr a M. M. Hodža. Vojenskú zložku SNR, ktorej rozhodnutia podliehali súhlasu tohto politického triumvirátu, tvorili českí dôstojníci Bedřich Bloudek ako veliteľ zboru, František Zach ako náčelník zboru a neskôr Bernard Janeček ako zástupca veliteľa.

Dobrovoľnícky zbor pozostával predovšetkým z českých a moravských študentov, ktorí mali za sebou skúsenosti z bojov na pražských barikádach, zo slovenských vlastencov, utečencov a študentov z „Hurbanovho“ kraja, ale aj z chudobných viedenských Nemcov, tiež Chorvátov, Srbov a Poliakov. Pre nedostatok financií tu bol od začiatku problém s jeho výzbrojou a výstrojom (z 1 200 pušiek len asi tretina kvalitná, sčasti poľovnícke pušky a žiadne delá; vlastná obuv a odev dobrovoľníkov). Malá pozornosť sa venovala aj pravidelnému výcviku; ten sa robil za pochodu. Organizátori akosi očakávali, že boje Chorvátov, Srbov prípadne povstanie Rumunov v Sedmohradsku uľahčia na severe postup slovenským dobrovoľníkom a celá akcia prebehne bez väčších ozbrojených zrážok. Rátalo sa tiež s pripojením sa ilegálnych hnutí k dobrovoľníkom (v septembri sa sformovali napr. v Liptove, Turci, na Gemeri a Horehroní), ako aj s neutrálnym postojom cisára k povstaniu. Nestalo sa to, povstanie nabralo pod vplyvom viacerých (aj nečakaných) okolností iný smer, pritom v začiatkoch malo hladký priebeh:

„Na samej hranici nás veľké množstvo ľudstva z Vrbovíc a Brezovej atď. vívalo. Tak sme nocou pri všeobecnej radosi zaujali Myjavu. Vojsko tunajšie sa neutrálne držalo. Včera sme naše vojsko rozmnožili s tunajšími, brezovskými a inými povstalcami. Zo všetkých strán sa teraz k nám hrnú ľudia a na všetky strany nás volajú. Nepriatelia mnohí sa skrývajú. (...) Pokračovali sme doteraz bez krvi, ktovie ale, či to dlho tak bude.“

Takto informoval (a čiastočne upokojil) Hurban manželku v prvých dňoch povstania o bezproblémovom prieniku dobrovoľníckeho zboru na Myjavu, ktorý sa 17. septembra pohol vlakom z Viedne na Moravu, v počte asi 450 ozbrojených mužov prisahal na slovenskú zástavu a pochodujúc za zvukov bubnov prekročil moravsko-uhorskú hranicu. Dobrovoľnícky zbor bol rozdelený

do ôsmich stotín, na čelo ktorých boli vymenovaní v hodnosti kapitána vzdelaní a národne uvedomelí muži zväčša s vojenskými skúsenosťami. S vývojom situácie sa jadro zboru rozšírilo o ďalších dobrovoľníkov – vznikali osobitné stotiny roľníkov a kopaničiarov, vyzbrojené však sekerami, cepmi, vidlami a kosami. Niektorí dôstojníci výpravy mali kone.

Povstanie bolo oficiálne vyhlásené 19. septembra, na ľudovom zhromaždení v Myjave, na ktorom vystúpil Štúr aj Hurban. SNR vypovedala poslušnosť uhorskej vláde a úradom a prevzala politickú moc na obsadenom území. Boli to prvé kroky k realizácii autonómie Slovenska v Uhorsku. V tejto oblasti sa v tom čase pohybovali maďarské národné gardy a dislokované cisársko-kráľovské jednotky – dve stotiny 23. pešieho pluku ceccopierovcov a dve eskadrony kyrysnického pluku generála jazdeckva Wallmodena. K prvému otvorenému a z hľadiska ďalšieho postupu rozhodujúcemu boju došlo 22. septembra pri Brezovej pod Bradlom – proti slovenským dobrovoľníkom (700 – 800 mužov, neskôr až vyše 6 000 povstalcov) sa postavili jazdecké stotiny wallmodenovcov, neskôr pešie stotiny ceccopierovcov a národné gardy. Z tejto bitky vyšiel ako víťaz dobrovoľnícky zbor, a hoci to mužstvo povzbudilo do ďalšieho boja a prispelo k nárastu jeho sebavedomia, vodcovia povstania moment eufórie nevyužili. Zmenili pôvodný vojenský plán: namiesto ďalšieho postupu do vnútrozemia sa stiahli a rozhodli sa pre upevňovanie si pozícií na povstaleckom území. Keď odhliadneme od nedostatkov vojenského charakteru a materiálnej výbavy či rozchádzajúcich sa názorov na taktiku boja vo velení, azda najväčší úder povstaniu uštedril nepriateľský postoj cisára a cisársko-kráľovského vojska k dobrovoľníkom. Pritom nič tomu nenasvedčovalo. Navyše dobrovoľníci pochodovali pod zástavou „za kráľa a národ slovenský“. Odmietavý postoj dvora k povstaniu potvrdil cisársky manifest z 25. septembra, ktorý rozkázal prinavrátiť zákonný poriadok v severných stoliciach Uhorska.

Medzitým sa uhorská vláda aj miestne úrady stihli spamätať, sústrediť vojenské sily, pokračovať v nábore národných gárd a zintenzívniť propagandistickú činnosť proti hurbanistom. Označenie „hurbanisti“ sa v tom čase ujalo nielen na pomenovanie príslušníkov dobrovoľníckych jednotiek, no aj na tých, čo s nimi sympatizovali a videli v nich svojich osloboditeľov. O Hurbanovi sa šírili rôzne legendy, najmä na juhozápade a na Považí. Tamojší ľud si ho idealizoval a pripisoval mu až nadprirodzené schopnosti – v jeho očiach sa stal nepremožiteľným bojovníkom za ich práva, zatiaľ čo u nepriateľov vzbudzoval odpor a strach – bol vlastizradcom a nebezpečným panslávskym buričom. Či s kladným alebo záporným znamienkom stal sa ikonou odbojnosti. Ako však Hurban neskôr priznal, „Štúr sám bol dušou celého povstania“, zatiaľ čo on zápasil s pretrvávajúcimi zdravotnými ťažkosťami. Pokiaľ sa mu však dalo, aspoň z voza povzbudzoval morálku dobrovoľníkov a tešil sa z ich víťazstva.

Ďalšie bojové strety dobrovoľníkov s pešími jednotkami cisárskej armády a národnými gardami (z Nitrianskej, Trenčianskej či Bratislavskej stolice) prebehli pri Senici, Starej Turej a Poriadí. Slovenské dobrovoľnícke vojsko používalo jemu prirodzený ľudový spôsob boja, najmä útok vo väčších skupinách. Hoci sa v uvedených bitkách striedali útočné akcie s obrannými, aj porážky a ešte aj jedno víťazstvo, v postupnom zovretí nepriateľských vojsk prispievali k rozkladu morálky a disciplíny zboru. Vojenskou stratégiou protivníka bolo zabrániť postupu povstalcov na Záhorie a Považie, čo sa mu aj darilo. Najmä po víťaznej bitke pri Brezovej ho poháňali aj neistota a strach z rozšírenia sa povstania. Odhaduje sa, že na jeho spacifickovanie bolo nasadených asi 5 000 až 7 000 gardistov, približne 2 000 vojakov pravidelnej armády a menšie záložné sily z okolia. Na Hurbanov návrh sa ešte zbor 28. septembra stiahol na myjavské kopanice. Po oboznámení sa so znením cisárskeho manifestu sa napokon rozhodol pre ústup cez Javorinu na Moravu, kde bol

rozpustený a cisárskym vojskom odzbrojený. Na Hurbanovu hlavu bola v Uhorsku vypísaná nejedna odmena; 17. októbra nasledoval už aj celoštátny zatykač.

Septembrové povstanie napriek týmto výsledkom bolo prvým samostatným ozbrojeným vystúpením Slovákov – bez pomoci Viedne, profesionálnej armády či úradov. Vypovedalo o odvahe, bojovom nadšení a hrdinstve všetkých tých, ktorí sa doň zapojili, a nebolo ich málo, dovedna asi 10-tisíc mužov. Vyvolalo zároveň pozitívny efekt z hľadiska rastu národného povedomia a revolučného cítenia slovenského ľudu (a to nielen v oblastiach bojov).

3.2 Výpravy hurbanistov po boku cisára

V októbri 1848 prešla uhorsko-maďarská revolúcia do ozbrojenej fázy – na boj za nezávislé Uhorsko od Rakúska a zároveň napĺňanie myšlienky Uhorska ako jednonárodného štátu. Vzťahy medzi Viedňou a Pešťou, ako aj medzi Maďarmi a Nemaďarmi sa vyhrotili a predošlé spojenectvá nanovo preskupili. V jednom tábore sa ocitli maďarské revolučné sily (šľachtickí liberáli, nacionálni radikáli s Kossuthom, radikálni demokrati, honvédska armáda, do ktorej vstúpilo aj asi 30 000 Slovákov), v opačnom zas cisárska Viedeň (panovník, dvor, ríšska vláda, vojenská generalita s armádou, konzervatívna umiernená šľachta), ktorá si príslubmi o nastolení rovnosti národov a prebudovaní monarchie na federatívny štát získavala spojencov z radov nemaďarských hnutí, aj Slovákov. Pre slovenskú reprezentáciu sa spolupráca s Viedňou javila ako najschodnejšia cesta k vyriešeniu slovenskej štátoprávnej otázky. Po negatívnych skúsenostiach s uhorskou vládou nielenže opúšťala program Žiadostí a uhorskú platformu, ale otvárala sa myšlienke presadiť slovenskú autonómiu v rámci Rakúskej monarchie.

V novembri 1848 sa rokovalo vo Viedni o zapojení slovenských dobrovoľníkov do vojenských akcií proti maďarskej revolúcii a robili sa prípravy na ozbrojenú výpravu (napr. nábor dobrovoľníkov, šírenie ohlasov) – na tomto sa podieľal aj J. M. Hurban. Ako politický agitátor (aj so Štúrom) pôsobil v dobrovoľníckom zbore B. Bloudka, ktorý sa formoval v Tešíne a podliehal veleniu cisárskej jednotky podplukovníka Frischeisena, od januára generála Götza. S týmto zborom sa spája začiatok zimnej výpravy – 4. december 1848, keď sa cisárske vojsko a dobrovoľníci pohli z Tešína, obsadili Čadcu, Kysucké Nové Mesto a zamierili na Žilinu. Hlavným plánom bolo preniknúť cez Turiec do stredoslovenských banských miest a odtiaľ rozšíriť ciele výpravy: oslobodiť Slovákov spod maďarskej nadvlády, presadiť národnú rovnoprávnosť a slovenské úradovanie v stoliciah obývaných Slovákami, zachovať vernosť panovníkovi a jednotu ríše, ale aj výdobytky revolúcie z jari 1848. Hurban si pred začatím výpravy pochvaloval: „*Vedie sa nám dobre. Veci nám idú – ako si len žiada duša naša. Náš pluk slovenský prijali vojaci aj dôstojníci s veľkou srdečnosťou. Aj sa naši ľudia dobre cvičia v zbrani, od včerajška dostávajú vojenský plat.*“ Nádejal sa tiež, „*že sa rakúske mocnárstvo teraz práve k spáse všetkých nás zmocní. Slovania majú teraz jednu zdravú politiku, a tá je spojená so stavom monarchie. Máme peknú úlohu my Slováci národnosť našu zachrániť a mocnárstvu zlate služby doniesť*“. Napokon v závere tohto listu manželke vyjadril odhodlanie ísť pre svoj národ do najväčších nebezpečenstiev.

Prvé ozbrojené stretnutia dobrovoľníkov s maďarskými silami sa odohrali pri Budatíne – 11. decembra 1848 a 2. januára 1849, obe hodnotené ako víťazné, no zatiaľ čo po prvej sa zbor stiahol na Moravu, po druhej už vstúpil do Žiliny a postupoval do Turca a ďalej. „*V novom roku o novom víťazstve našom Ti píšem. Toto Ťa poteší, to viem. Ja som zdravý vyšiel z gúľ*“, zvestoval Hurban žene po druhej budatínskej bitke. Hrdil sa úspechmi mužstva, keď jej opisoval, ako pri jednom

vrchu nad Kysucou neďaleko úžiny rozostavali delá a jedno tak šťastne vypálilo, že „jedna hromada veľmi veľká na dvoje sa roztrhla a nepriatelia sa počali utáňovať“, no dodal aj to, že nepriateľské „delá teraz hrmeli oveľa lepšie ako pred tým (11. dec.) a gule a granáty husto padali medzi nás“. Popri opise úspešnej kanonády zhodnotil aj zmenu v hlavnom velení: „My sa máme pod novým generálom naším dobre. Len sme všetci veľmi dobrí. Pred bitkou sa strojíme byť ostrými a keď zvíťazíme, sme my až škrupulózne dobrotiví. Generál Götz je veľmi dobrý pán, rád nás má a vie vojenské dary našich vodcov oceniť.“ Götz mal síce z vojenského hľadiska isté výhrady proti spôsobu ich boja, no na druhej strane vysoko hodnotil odvahu a výkony dobrovoľníkov. V januári sa niekoľko peších stotín, diel a ľahká jazda posilnili o delostrelectvo a dva prápory pravidelného vojska; aj stotiny dobrovoľníckeho zboru sa s postupom do vnútrozemia rozrastali. Nepochybne ich výstroj oproti septembrovému povstaniu bol lepší. Okrem tohto zboru sekundoval na juhozápade a juhu slovenského územia Janečkov zbor (Žižka II.) pod velením podmaršala Šimuniča, no len zriedka sa zapájal do priamych bojov.

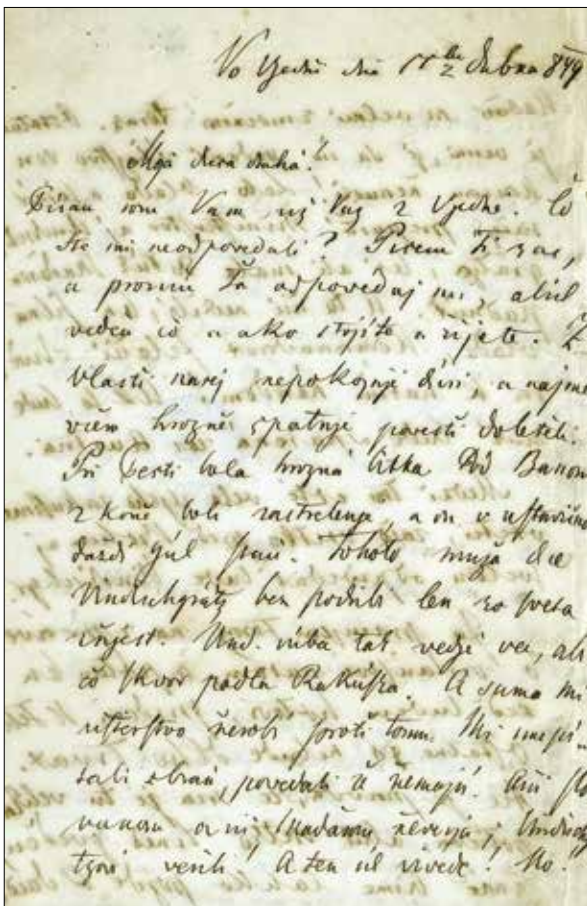


Obrázok 3: Slovenskí dobrovoľníci s dôstojníkom a markytáňkou v roku 1849
(Zdroj: Domová pokladnica. Kalendár na rok obyčejný 1851, roč. 5, s. 241)

„Bloudkov“ zbor bol v zimných mesiacoch úspešný, najmä po tom čo cisárska armáda vedená generálom Windischgrätzom vnikla do Pešti a prinútila maďarské vojská stiahnuť sa na východ od Tisy (okrem vojska generála Görgeya, ktoré postupovalo do oblasti stredoslovenských bankských miest). Od začiatku januára do konca februára, ako obsadzoval severné oblasti stredného a východného Slovenska až do Prešova, rozvinul Hurban čulú verejnú činnosť. Za cisára a národ agitoval na verejných zhromaždeniach v Turci, Liptove, Gemeri, Spiši a Šariši, so súhlasom cisárskych veliteľov sa angažoval pri zosadzovaní „košutovských“ úradníkov a niekde aj pri zakladaní dočasných kráľovských spravujúcich rád („národných rád“), v ktorých sa začalo úradovať po slovensky. Opäť sa kládli základy slovenskej autonómnej správy (hoci len dočasne) a dvíhalo slovenské národné povedomie. Menej sa Hurbanovi darilo na bojovom poli koncom februára, keď časť dobrovoľníkov, ktorú s Bórikom viedol na Brezno cez Tisovec do Levoče, prekvapili maďarské oddiely pri Muráni. Po krátkom chaose, ktorú ich zrážka spôsobila, sa dobrovoľníci stiahli a neskôr pripojili k Bloudkovým stotinám na východe.

Istejšiu pôdu cítil Hurban na tribúne. Už 29. januára na zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine predstavil nový štátoprávny program: žiadal oddeliť slovenské územie od Uhorska, prebudovať

konštitučnú monarchiu na federatívny štát a v rámci neho zriadiť autonómnu slovenskú krajinu podriadenú ríšskym orgánom vo Viedni. Turčianske žiadosti sa stali podkladom pre *Prosbopis slovenského národa*, ktorý slovenská delegácia 20. marca 1849 predložila cisárovi Františkovi Jozefovi v jeho dočasnom sídle v Olomouci. Odovzdala však upravený dokument, čím reagovala na skoršiu udalosť – oktrojovanú ústavu, vyhlásenú cisárom začiatkom marca v domnienke, že víťazstvo nad maďarskými revolučnými silami je definitívne. Okrem toho, že zavádzala centralizmus a rozkladala konštitučný režim, vyčlenila z Uhorska územia so štatútom korunných krajín pod správou Viedne (a to Chorvátsko, Sedmohradsko a Vojenskú hranicu); slovenskú otázku cisárska politika nezohľadnila, a kým sa nenastolí mier v Uhorsku, ani nemienila riešiť. Z *Prosbopisu* preto delegácia vypustila zmienku o „Slovenskom veľkokniežatstve“, nekonkretizovala ani vzťah k Uhorsku a ríši. Na audiencii požadovala aspoň uznanie slovenského národa na vyčlenenom slovenskom etnickej území a rovnoprávnosť s národmi monarchie. Odchádzala však len so sľubmi; nepomohlo ani Hurbanovo rokovanie s ministrom vnútra Stadionom.



Obrázok 4: Hurbanov list manželke Anne (Viedeň, 11. apríl 1849)

(Zdroj: Literárny archív SNK, fond J. M. Hurban, sign. M23 CH41/30, 11. 4. 1849)

Nanútená ústava vyvolala u politikov mnohých hnutí nespokojnosť, na maďarskej strane aj ostré protesty, no Hurban naďalej zachovával vernosť spojencovi. Po tom čo na jar 1849 maďarská armáda uskutočnila úspešnú ofenzívu proti cisárskym vojskám a prinútila k ústupu aj slovenský dobrovoľnícky zbor, prijal uhorský snem radikálne opatrenia – vyhlásil nezávislosť Uhorska a Habsburgovcov pozbavil trónu. Bol to signál na prípravu tretej, tzv. letnej dobrovoľníckej výpravy. Jej organizovanie síce Viedeň podporila, no keďže v jej záujme bolo ušetriť revolučným silám definitívnu porážku, stavila napokon na silnejšieho spojenca – armádu ruského cára Mikuláša I.

Dobrovoľníckemu zboru, ktorý sa formoval v Skalici, mal veliť major Lewartowski, slovami Hurbana „veľmi milý a priateľský Slovan, Poliak, ohnivý, a známostami veľkými obdarený muž. Bár sme aj my neraz zahundrali naňho, (...) ale sme nadobudli presvedčenie, že on nám bude môcť dobré služby konať“. Od vlády či cisára zas očakával, že „vysloví a potvrdí zanedlho slobodné, oddelené Slovensko“. Zriaďovanie zboru bolo zdĺhavé, a keďže povolanie k jeho nasadeniu došlo pomerne neskoro – pred kapituláciou maďarských vojsk A. Görgeya pri Világoši (13. augusta 1849) – do priamych bojov už neza-



Obrázok 5: Világošská kapitulácia maďarských revolučných vojsk
(Zdroj: Vasárnapi Ujság, roč. 16, 1869, č. 33, s. 452)

V tomto období sa slovenským vodcom dostávali za ich „služby“ len slabé garancie: rečové práva, vydávanie slovenských novín a slovenské úradovanie. Od konca júna bol Hurban (aj ďalší Slováci) vymenovaný do pozície ľudového dôverníka – agitátora viedenskej politiky, cieľov rakúskej armády, no aj slovenských záujmov. Keďže sa však pôsobnosť dôverníkov obmedzovala len na región ich bydliska, bez možnosti nadviazať kontakt s ozbrojeným zborom, aj Hurban sa v júli pohyboval v jemu blízkom kraji, od Holíča až po Starú Turú. Hoci sa ľudoví dôverníci snažili zriaďovať slovenskú verejnú správu, dosadzovaním slovenských vlastencov aj nešľachtických vrstiev, z miestnych a stoličných úradov ich vytláčali Viedni lojálni maďarskí a promaďarskí šľachtickí konzervatívci. Kritiku voči tomu vzniesli Hurban, Štúr a Bórik v dokumente *Promemórium* (22. august 1849) adresovanom ministrovi vnútra Alexandrovi Bachovi. Ich zviditeľňovanie sa vo vysokých viedenských kruhoch pokračovalo aj na jeseň, po porážke revolúcie v Uhorsku. Slovenská politická reprezentácia nechcela totiž premeškať chvíľu, keď sa začalo rokovať o osude „porazeného Uhorska“; od polovice septembra do polovice októbra preto rozvinula masové petičné hnutie.



Obrázok 6: Rozpustenie dobrovoľníckeho zboru dňa 21. novembra 1849 (kresba z roku 1862)
(Zdroj: Sokol, roč. 1, 1862, č. 11, s. 413)

Napriek početným petíciám, s ktorými slovenské delegácie prichádzali priamo do Viedne, politické vyčlenenie územia pre Slovákov neprichádzalo do úvahy. Priznali im právo používať slovenčinu v nižšej verejnej správe a nižšom školstve, niektorým dokonca ponúkli posty v štátnej službe, v školstve či cirkvi. Takto aj Hurbanovi, ktorý sa ešte v novembri zúčastnil v Bratislave na slávnostnom rozpustení dobrovoľníckeho zboru, ponúkli miesto okresného sudcu – no odmietol. Odmenou mu bolo uvedenie do kňazského úradu a prinavrátenie fary v Hlbokom, kam sa koncom roku 1850 mohol vrátiť s rodinou – manželkou a tromi deťmi. Hurbanovo potomstvo sa po ďalšie roky rozrástlo, s manželkou mali deväť detí (z toho dve umreli v ranom veku). Tieň revolučných rokov ho sprevádzal po celý život, nielen vo verejnom živote, ale aj v súkromí. Aj ho sklamali, aj ho ponechávali v hľadáčkovi úradov, no aj povzbudzovali v ďalšom zápase.

4 ZÁVER

Jozef Miloslav Hurban, ako to pred nami vyhodnotili historici, už nikdy viac nezohral v slovenskej politike takú vplyvnú úlohu ako počas revolučných rokov. Na toto verejné účinkovanie sa akosi prirodzene pripravoval: počas študentských rokov v ňom dozrievalo národne uvedomenie, po vysvätení za luteránskeho kňaza sa angažoval v národnej, cirkevnej aj sociálnej oblasti, spoznával problémy ľudu zblízka, reagoval na útoky protivníkov a po vypuknutí revolúcie tieto svoje skúsenosti a danosti „akoby znova našiel“. Prejavil sa ako vynikajúci rečník, agitátor, organizátor a vodca slovenských dobrovoľníkov a bojovník za emancipáciu slovenského národa. Obklopený revolučnou atmosférou aj on hlásal ideály národnej a občianskej slobody, rovnoprávnosti národov, sociálnej rovnosti a bratskej solidarity, za ktoré slovenskí dobrovoľníci bojovali – najskôr samostatne (s podporou južných Slovanov a Čechov), potom ako súčasť cisárskych vojsk. Napriek vypätosti, strachu o rodinu a zdravotným problémom, ktoré na neho v kritických časoch doliehali, zostal neoblomný a čínorodý do poslednej chvíle. Sám inicioval alebo spolu s ostatnými prijímal závažné rozhodnutia, za ktoré sa horlivo zasadzoval, neraz v podmienkach ohrozenia života. Podieľal sa na koncipovaní petícií a vyhlasovaní zásadných politických programov, presadzoval slovenskú národnú samobytnosť a riešenie slovenskej štátoprávnej otázky, uvádzal do praxe spisovnú slovenčinu, pomáhal klásť zárodoky národnej správy, vojska a budúcej štátnosti, ako aj prehľbovať demokratické premeny.

Na týchto základoch, ktoré sa do rozpadu monarchie v roku 1918 pre nepriazeň politických a národnostných pomerov nemali možnosť výraznejšie rozvinúť, nie to zrealizovať, pomáhal Hurban v 50. – 80. rokoch organizovať slovenský národný život. Publikoval články, redigoval a vydával literárno-cirkevné časopisy a ročenky, angažoval sa na poli cirkvi a obhajoval práva slovenských evanjelikov, bol spolutvorcom nového politického programu Slovákov *Memoranda národa slovenského* a odrážal protimemorandové akcie, spoluzakladateľom Matice slovenskej a po jej zrušení sa zasadzoval za jej obnovu. V šesťdesiatych rokoch sa zapájal (hoci neúspešne) aj do volebných zápasov ako kandidát na poslanca za senický obvod do uhorského parlamentu, dokonca bol v dvoch tlačových procesoch odsúdený a väznený. Jeho meno sa už za života stalo symbolom odhodlanosti a vytrvalosti bojiť sa za slovenskú vec. Jeho životné dielo a odkaz pomáhajú dnes kultivovať a šíriť výročia a spomienkové slávnosti späté s jeho osobou a účinkovaním (vrátane Dňa Ozbrojených síl SR), pomníky, sochy či pamätné tabule v lokalitách, kde žil, študoval či pôsobil, názvy ulíc či inštitúcií, nepriamo aj národná, resp. štátna symbolika z čias revolúcie, muzeálne expozície a pamätná izba, učebnice dejepisu, slovenského jazyka a literatúry, ale aj spomienková literatúra.

Článok je výstupom z riešenia projektu APVV-19-0456 SKRIPTOR – *Inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rúk-pisov.*

Poznámka: Dobové citáty, použité v článku sú čiastočne jazykovo upravené v záujme ich lepšej zrozumiteľnosti dnešnému čitateľovi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ADAMČÍK, T.: Hurban a katolícki kňazi v revolučnom dvojročí 1848/1849. In: KODAJOVÁ, D. - MA-CHO, P. (zost.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2017, s. 71-87. ISBN 978-80-224-1607-8.

DANGL, V.: *Pod zástavou cisára a kráľa. (Kapitoly z vojenských dejín Slovenska 1848 – 1914)*. Bratislava : Historický ústav vo vyd. TYPOSET print spol. s r. o., 2009. 280 s. ISBN 978-80-970264-7-9.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: *Vojenské dejiny Slovenska. III. zv. 1711 – 1914*. Bratislava : Ministerstvo obrany, 1996. 241 s. ISBN 80-88842-02-6.

DANGL, V. - SEGEŠ, V.: Fenomén slovenského dobrovoľníckeho vojska meruôsmeho roku. In: *Sláva šľachetným IV : osudy kapitánov slovenských dobrovoľníkov 1848/49 a vojenských duchovných*. Liptovský Mikuláš : Spolok Martina Rázusa, 2016, s. 13-27. ISBN 978-80-972016-2-3.

DEMMELE, J.: *Ľudovít Štúr. Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2015. 368 s. ISBN 978-80-8101-879-4.

HURBAN, J. M.: *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. 1. vyd. Bratislava : SVKL, 1959. 961 s.

[HURBAN, J. M.]: Zaváté ale nezapomenuté listy. In: *Sokol*, roč. 1, 1862, č. 1, s. 5-12.

JURČIŠINOVÁ, N.: Slováci v revolučných rokoch 1848 – 1849 a východné Slovensko. In: *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove* [online]. 2018, roč. 13, č. 2, s. 92-115 [cit. 2022-11-15]. ISSN 1337-0707. Dostupné na internete: <<http://dejiny.unipo.sk/>>.

KODAJOVÁ, D.: Jozef Miloslav Hurban v rodine a národe. Prepojenie súkromného života a verejných aktivít národovca. In: *Slovenčinár*, roč. 4, 2017, č. 3, s. 13-31. ISSN 1339-4908.

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, fond J. M. Hurban, sign. M 23 CH 41, Listy J. M. Hurbana Anne Hurbanovej (Jurkovičovej), 1848 – 1849.

Od revolúcie 1848 – 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov X. Bratislava : LIC, 2009. 335 s. ISBN 978-80-89222-65-0.

PODOLAN, P.: Jozef Miloslav Hurban v ohrození života a zdravia. In: *Štúdie k jubileu Jozefa Miloslava Hurbana. Historia Nova 18* [online]. Bratislava : Stimul, 2020 [cit. 2022-11-15], s. 25-75. ISBN 978-8127-296-7. Dostupné na internete: <<https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/ksd/historia-nova/archiv/historia-nova-18/>>.

PODOLAN, P. - VIRŠINSKÁ, M.: *Slovenské dejiny III. 1780 – 1914*. Bratislava : LIC, 2014. 405 s. ISBN 978-80-8119-081-0.

RAPANT, D.: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Dejiny a dokumenty. Diel druhý. Povstanie septembrové*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1950. 353 s.

ŠKVARNA, D.: Tribún ľudu a vodca národného hnutia. In: PETRANSKÁ ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban – prvý predseda Slovenskej národnej rady (Príspevky k 200. výročiu narodenia)*. 2. revidované vyd. Bratislava : Kancelária NR SR, 2017, s. 70-99.

VIRŠINSKÁ, M.: Cirkevnopolitická a kňazsko-kazateľská činnosť. In: PETRANSKÁ ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban – prvý predseda Slovenskej národnej rady (Príspevky k 200. výročiu narodenia)*. 2. revidované vyd. Bratislava : Kancelária NR SR, 2017, s. 124-150.

WINKLER, T.: *Perom a mečom. Biografia J. M. Hurbana*. Bratislava : Tatran, 1982. 256 s.

WINKLER, T.: *Jozef Miloslav Hurban. Život zvoniaci činom – život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987. 264 s.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Osobnosť J. M. Hurbana a jej význam v slovenských dejinách.
2. Slovenské dobrovoľnícke výpravy v rokoch 1848/49 (rozdiely a podobnosti).
3. Charakter činnosti J. M. Hurbana v revolučných rokoch.
4. Výsledky slovenského ozbrojeného vystúpenia a jeho význam.
5. Nástroje na kultivovanie odkazu J. M. Hurbana v súčasnej spoločnosti.